

התוודעות יוסף לאחיו

בראשית מה א-כב

- א. ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא: הוציאו כל איש מעלי ואלא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו.
- ב. ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה.

1. "ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו" –
א. ממה יוסף לא יכול היה להתאפק – מלכות? ומדוע לא היה יכול עוד להתאפק?
ב. מה מוסיפות המילים "לכל הנצבים עליו"? ומדוע לא נאמר 'בפני הנצבים עליו' אלא "לכלי"?
ג. מי הם הנצבים על יוסף? ומדוע לא נאמר 'העומדים עליו' אלא "הנצבים"?
2. "ויקרא: הוציאו כל איש מעלי" – מדוע לא נאמר 'ויאמר' או 'ויצו'?
3. "ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף לאחיו" – לשם מה נזכר שוב שמו של יוסף, ולא נאמר רק 'בהתודעו לאחיו'?
4. "ויתן את קלו בבכי" –
א. מדוע לא נאמר רק 'ויבד'?¹
ב. מדוע לא נאמר 'וישא את קולו'² אלא "ויתן את קלו"? ובלשונו של רבי צדוק הכהן מלובלין:

"לכאורה מה שייכות לשון נתינה לענין בניה?

והוה ליה לומר זיבכה בקול, כדרך שנאמר זיזעקו בקול גדול³,⁴.

5. "וישמעו מצרים וישמע בית פרעה" –
א. כיצד כל מצרים שמעה את בכיו של יוסף?
ב. לכאורה היה צריך לומר בסדר הפוך: 'וישמע בית פרעה וישמעו מצרים', שהרי תחילה שומעים הקרובים ואחר כך גם הרחוקים. אם כן, מדוע הוזכרו מצרים קודם?

¹ מאור ושמש פרשת ויגש ד"ה עוד.

² השווה לבראשית כט יב: "וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבד". שם כז לח: "וישא עשו קלו ויבד". רות א ט: "ותשק להן [נעמי לכלותיה] ותשאנה קולן ותבכינה".

³ נחמיה ט ד.

⁴ פרי צדיק, פרשת ויגש אות י.

ג. לשם מה הכפילות: "וישמעו", "וישמעו"? אפשר היה לומר וישמעו מצרים ובית פרעה'.
יתר על כן, במילים "וישמעו מצרים" כבר כלול בית פרעה, שכן אם הרחוקים
שמעו ברור ששמעו גם הקרובים, ואפשר היה לומר רק "וישמעו מצרים".

"ולא יכל יוסף להתאפק"

"ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו" – ברור שהתאפקותו של יוסף איננה מן הבכּי, שהרי
התאפק מלבכות עד שהוציאו את האנשים מעליו. אם כן, יוסף לא יכול היה להתאפק מלהמשיך
להסתיר את עצמו בפני אחיו, כמבואר בפירוש רמ"ד וואלי:

"זוה שאמר 'ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו'
כלומר שלא יכול עוד לעכב את גילוי⁵."

מדוע לא יכול היה יוסף להתאפק מלהתוודע אל אחיו?
יוסף ראה את מסירות נפשו של יהודה על בנימין, בנה של רחל, ועל שלמותו של אביו. משמעות
הדבר היא שמדרגת הכלל, שיוסף ביקש לחשוף בכל מהלך התנכרותו לאחיו, התגלתה ברגע זה
בטהרתה השלמה, ועל כן כל רגע שאינו מתוודע אליהם הוא התעללות מיותרת. יוסף לא היה
מסוגל לצער את אחיו אפילו שנייה אחת מעבר לנדרש, כיוון שכל התנכרותו אליהם הייתה מכוונת
אל ה'פרי' הזה, שהאחים חיים בגלוי את ההכרה בנשמת הבית וייעודו הלאומי, המרוכזים בבני
רחל, ולכן הם בשלים לגמרי להתוודע אליו. עובדה זו מעידה כאלף עדים מאיזה מקום בנפש
ומאיזה מגמת קודש נעלה נבעה כל התנכרותו אליהם.

"ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו" – הניצבים עליו הם משרתיו, כמבואר בפירוש
הרמב"ן:

"זיתכן כי פירוש הנצבים עליו, משרתיו העומדים לפניו,
כמו 'הנער הנצב על הקוצרים'⁶."

עוד ייתכן כי התורה לא כתבה 'העומדים עליו' אלא דווקא "הנצבים", מלשון יציבות, להורות כי
היו חזקים ויציבים בנאמנותם לשרת את יוסף בכל משימה.
כיוון שהתורה לא כתבה 'ולא יכל יוסף להתאפק מלהתוודע אל אחיו בפני הנצבים עליו' אלא
"לכל הנצבים עליו", היא רמזה לכוונה עמוקה: העובדה שיוסף אינו יכול עוד להתאפק מלהסתיר
את זהותו בפני אחיו, היא "לכל הנצבים עליו" – למענם ולטובתם. להתוודעותו לאחיו יש השפעה

⁵ רמ"ד וואלי, אור עולם בראשית ח"ב פרק מה.

⁶ רות ב.ו.

⁷ רמב"ן לפסוקים א-ב.

על כל המעגלים הסובבים אותו, מאלה "הנצבים עליו" ועד אחרון המצרים, ואף עד אחרון כל נברא. זהו רגע שיא של התאחדות הכוחות בבית יעקב, המבשר על יכולת התאחדותם של כל הכוחות העולמיים והתכללותם בנשמתם. לכן, אף על פי שיוסף מצווה "הוציאו כל איש מעליי", האמת לאמיתה היא שהציווי אינו משאיר את כל מי שאינו אחיו מחוץ לתמונה, יציאתם היא מעשית בלבד, כיוון שכל עניינה הוא לאפשר למפגש המכונן בין יוסף לאחיו להשפיע על כל המציאות ולרוממה. לשם כך המפגש מוכרח להיעשות ביחדרי חדרים, ביחדר הייחודי הלאומי. זו הסיבה שנאמר דווקא "ויקרא הוציאו כל איש מעליי" – ויקרא' לשון חיבה⁸. הציווי של יוסף להוציא את כולם מעליו נבע מתוך אהבה וסימפטיה לכלל הבריות ומתוך חפץ בטובתן ובעילוין. הַלֵךְ המחשבה הייסופי נקלט היטב בדעתם של "הנצבים עליו", ולכן אף על פי שיוסף לא ביקש מהם לצאת, אלא להוציא את האחרים, יצאו אף הם, ומשום כך נאמר "ולא עמד איש אֶתוֹ" בהתוודעו לאחיו. כך בפירוש הנצי"ב:

"ולא עמד איש וגו' – אף על גב שלשון הוציאו כל איש,
משמע שצוה למשרתיו להוציא אנשים זרים, ולא צוה שיצאו גם המה,
אבל הבינו שכך רצונו שיצאו גם המה ויצאו מעצמם"⁹.

הכול נפעלים אפוא מקדושתו הכללית של יוסף.

"ולא עמד איש אֶתוֹ בהתודע יוסף לאחיו" – שמו של יוסף נזכר שוב, מפני שבהתוודעו לאחיו הופיעה מדרגתו בשלמותה. התגלתה תמצית אישיותו הייסופית אשר אין לה מעצמה כלום, והוא נקי לחלוטין מכל רגש או מחשבה פרטיים, ועל כן הוא "נזיר אחיו", כתר המשפחה, המגלה מהי קומת החיים האצורה בכל אחיו. יתר על כן, עד עתה היה יוסף חסר; אומנם הוא נחשב ראש החץ של בית יעקב אך הראש' היה נעדר את החץ עצמו. עתה התאחד הראש עם הגוף הלאומי כולו על כל איבריו, ונשמת יוסף יכולה הייתה להאיר בכולם בגלוי.

"וישמעו מצרים וישמע בית פרעה"

"ויתן את קלו בבכיי" – פעמים רבות נוכחנו לדעת כי המילה 'קול' במקרא מבטאת את קולו הפנימי של האדם – את קול נשמתו¹⁰. יתר על כן, בפרשת מקץ עמדנו על כך שבכיו של יוסף לא נבע מהתפרצות רגשית, ספונטנית¹¹. "ויתן את קלו בבכיי" – כשאדם נותן משהו זוהי פעולה רצונית, לכן הפועל "ויתן" רומז לכך שיוסף כיוון את קולו הפנימי – קול נשמתו הכללית, המתנגן עתה בכל הפרטים בבית ישראל, אל כלל המציאות. יוסף בחר להביעו בדרך של בכי, כיוון שהבכי משחרר את הופעת הנשמה מכל הסיגים שדבקו בה במהלך הדרך הכואבת והמפותלת, אשר

⁸ רש"י ויקרא א א.

⁹ העמק דבר לפסוק א.

¹⁰ עיין למשל, רש"י בראשית טז ב ד"ה לקול שרי.

¹¹ נ' גאל-דור, קמה אלמתי ב' עמ' 182.

בלעדיה המציאות לא הייתה מגיעה לרגע שיא זה שבתולדותיה. הדרך הייתה כרוכה בצערו הכבד מנשוא של אביו ובצערם של אחיו. במשך תקופה ארוכה יוסף כבש ועצר את האהבה האין-סופית שבליבו לאביו ולאחיו ולא נתן לה ביטוי גלוי. כעת מתפרצת היא בבכי מטהר ומרומם שכל כולו מביע את קול נשמתו הזכה והקדושה שנוגעת בכל מרחבי המציאות.

"וישמעו מצרים וישמע בית פרעה" – אילו היה מדובר בשמיעת האוזן היה צריך לומר בסדר הפוך: 'וישמע בית פרעה וישמעו המצרים', כיוון שהקרובים שומעים ראשונה. הסדר ההפוך מלמד על השמיעה הפנימית של בכי יוסף. בקרב רבבות המצרים החל להדהד קול חדש, מוסרי וטהור, והם התעדנו וכנולדו מחדש.

הכפילות בתיאור השמיעה מלמד על שתי רמות של שמיעה: השמיעה העממית – "וישמעו מצרים" והשמיעה המלכותית – "וישמע בית פרעה". כידוע קולה של הנשמה מתנגן ביתר טבעיות דווקא ברבדים הנמוכים והטבעיים ביותר – "כחומר ביד היוצר" ולכן שמיעה זו מופיעה ראשונה. לעומת זאת, באריסטוקרטיה המלכותית 'המשכילה', השכל מערים קושיות ותהיות על הצד הנשמתי ומעכב את הופעתו. שם שמיעת קולו של יוסף הופיעה בשלב מאוחר יותר, לאחר תהליך של הפנמה והתפכחות.